

KÉPZŐMŰVÉSZETI KATASZTER ÉS MÁRKÁZÁS

AMAI VÁLSÁG elsősorban is azokat a foglalkozási ágakat sújtja, amelyek nem elsődleges szükségleteket elégítenek ki. Tehát a képzőművészetet is, mely boldogabb időkben túlnyomó részben a polgárság, kis részben az állam vásárlásaira támaszkodott, mert az egyház és az arisztokrácia régen kikapcsolódott fogyasztói közül. Nagy-Magyarország jómódú polgársága helyett ma Budapest és tizenhárom megye elszegényedett polgársága az a réteg, melyre képzőművészetünk többé-kevésbé számíthat az állami támogatáson kívül. De ma nemcsak gazdasági válságról van szó, hanem egy olyan átalakulást is fel kell ismerni, mely éppen olyan kedvezőtlenül befolyásolja a képzőművészek helyzetét, mint az általános elszegényedés és ez az, hogy a polgárság, primér szükségletei kielégítése után fennmaradó vagy néha azok elől elvont fölöslegeit vagy jövedelmét ma jóval kisebb mértékben fordítja képzőművészeti vásárlásokra, mint a háború előtti, alatti, vagy közvetlenül arra következő években. Még pedig azért, mert fényűzésre irányuló hajlamait más vonatkozásokban elégíti ki. Aránylag sokkal többet költ öltözködésre és szórakozásra, mint valamikor és olyan tereken is kiadja pénzét, amelyeket azelőtt nem ismert, a mozi, sport, tánc és a gép rengeteg pénzét emészti fel. De különben is, minden tekintet nélkül a rendelkezésre álló jövedelemre, különösen a mozi mutogatta példák utánzásában a tömeg a legmagasabb életkényelmi színvonalon akar mozogni és a külsőleges civilizáció e korában magasabb kulturális szükségletek alig ébrednek.

Nem akarok most azzal foglalkozni, hogy ez a válságos helyzet egyúttal magának a képzőművészetnek válsága is avagy nem? Ezt, mellesleg megjegyezve, nem hiszem, mert megpróbáltatásoknak számos jó oldaluk is van és képzőművészetünk legújabb kifejlődésének tünetei éppen nem kétségbeejtőek, hanem éppen ellenkezően biztatók. De a válság mint a képzőművészek válsága tagadhatatlan. Művészeink alig tudnak képeket, szobrokat eladni. Túlnyomórészt nyomorognak. Hiába szállították le áraikat, helyzetük nem javult, sőt még a magán-eladásokból vagy árverésekből nagy arányokban piacra kerülő, olcsón elkótyavetelt anyaggal is versenyezniük kell. De nem csekély mértékben a legutóbbi években mértéktelenül elszaporodott képzőművészeti zugkereskedőkkel is, akik elképzelhetetlen szeméttel, sőt orcátlan hamisítványokkal árasztják el a járatlanokat, akik néhány pengőért boldogan vásárolják a legkétségbeejtőbb mázolásokat.

Nálunk, ahol a társadalom még a régi boldogabb időkben sem volt lelkiileg és anyagilag elég erős ahhoz, hogy a kulturális feladatok nagy részét maga végezze el és ahol hatvanhét óta minden vonatkozásban mindenki mindent az államtól várt, mindent az államra hárított, miköz-

ben az éppen ezért folytonosan szaporodó adóterhek ellen mennydörgőit, csak egészen természetes, hogy ma e válságos helyzetben a képzőművészek is az államtól várnak, sőt követelnek segítséget. Attól a lerongyolódott magyar államtól, melytől majdnem minden foglalkozási ág, minden társadalmi osztály segedelmet kíván.

A művészek egyik csoportja nemrégiben körlevelet intézett az összes magyar képzőművészekhez. Legelőbb is megállapítja, hogy „a képzőművészet a nemzeti kultúrának semmivel sem csekélyebb tényezője, mint akár a tudomány és az irodalom és tarthatatlan az a közkeletű, de elmaradt álláspont, hogy csupán a művész kedvtelése. Ám hogy a képzőművészet be is tölthesse nemzetnevelő hivatását, elkerülhetetlen, hogy a mai gazdasági viszonyok között az állam a művészetéről intézményesen ne gondoskodjék. Az igazi magyar kultúrerők egyesítéséből, nemzeti öncélúságra törekvő építő munkájából a képzőművészek kihagyása végzetes hiba volna.“

Ezért állami művészeti kataszter létesítését kívánja, melynek módzatait azért ismertetem részletesen, mert lényegében képzőművészeink jókora részének gondolkozását tükröztet.

Annak megállapítását, hogy kit tekintsünk művésznek, a tervezet magára a művészekre akarja bízni. Akként, hogy a Műcsarnok egymásután négy zsűrimentes kiállítást rendez, az elsőn a húsz évnél régebben, a másodikon a tíz évnél régebben, a harmadikon az öt évnél régebben, végül a negyediken az öt év óta kiállítók és az újonnan jelentkezők vegyenek részt. A fölvonultak közül bizottság válogat, melyben résztvesznek az összes állami aranyérmesek és minden elfogadott művészcsoport, minden megkezdett tíz tagja után egy kiküldöttel. A bizottság tagjai végignézik a kiállításokat és mindegyikük száz művészt jelöl ki szavazólapján. Ezzel a magas számmal a szavazót arra kényszerítenék, hogy a klikkjén és korosztályán kívül állókat is válogassa. Továbbá a bizottság nagy száma is eleve feltételezné az elfogulatlan ítéletet. A kívánatos végleges létszámot az állam határozná meg. De csak azok vehetők fel beléje, akik a legnagyobb szavazatszámot kapták. Az utánpótlás pedig évenkénti újabb zsűrimentes kiállítás alapján történik. Aki már bejutott a kataszterbe, az a Műcsarnok rendes tárlataim két-két műtárgyat zsűrimentesen állíthat ki, a kataszterből kimaradt azonban zsűrizés alá esik.

De nem is ez a szabad kiállítási lehetőség a fontos, hanem az, hogy a kataszteri tagról az állam gondoskodik. Még pedig kisebb-nagyobb mértékben. Mert ha teljesen ellátatlan, akkor havi 200 pengő létminimumot kap az államtól, ha pedig valami állandó jövedelme van, például tanár vagy alkalmazott rajztanár, jövedelmét az állam egészíti ki a 200 pengős létminimumra. E létminimum, illetőleg kiegészítése fejében az állam eredeti műtárgyakat kap vissza, ezeket a minisztérium szakértői évenként egyszer az egyes művészek műtermében válogatják ki. A tervezet szerint ma mintegy 800 kataszteri tagot kellene felvenni, akikből mintegy 400 rajztanár és körülbelül évi egy millió pengőbe kerülne a kataszteri tagok javadalmazása. E kiadással szemben állana az állam jövedelme. Egyrészt, mert a lefoglalt műtárgyak középületek, múzeumok céljaira használhatók fel, másrészt, mert nyilvános

árveréseken volnának értékesíthetők. Külföldi kiállításokat csak az állam rendezhetne, megrendeléseket csak a kataszteri tagoknál tehetne. Az a kataszteri tag pedig, aki megrendelést kapott, mindaddig, míg azon dolgozik, kettős javadalmazásban részesülne, míg abból a rendelés ára meg nem térül. Sőt a magánfelek is rendelhetnének az állam útján festményeket, szobrokat és az állammal számolnának el. Újabb megrendeléseket bárki is csak az első leszállítása után kaphatna és így a rendelések önmagukról szociálisan oszlanának meg a művészek között. E rendelkezések értelmében az állam a szociálisan szabályozó közvetítő szerepét töltené be. Terhe nem volna több, mint eddig, de a kiutalt jövedelmeknek szociálisabb, arányosabb beosztása folytán az ipar és kereskedelem is fellendülne. Végül azt kívánja a tervezet, hogy a kataszterbe felvett művész három hónapnál tovább ne tartózkodhassék külföldön. Ha mégis megteszi, kiesik a kataszterből és újrafelvételt kell kérnie. Ezzel olyan művészet kifejlődését segítenők elő, mely tisztára magyar talajban gyökeredzik.

Nem akarom pontról-pontra elemezni ezt a jóhiszemű, de kissé naiv tervezetet, mely állami hivatalnokokká tenné művészeinket. Csak három vonatkozásban foglalkozom vele. Az egyik az, hogy sajnos az egész terv a „sok lúd disznót győz“ elvére épült és mindenképpen a kiválóság ellen irányul. Szociális szempontokat akar érvényesíteni, arányosabb jövedelemeloszlást sürget, tehát a megélhetéshez való jogot fölébe helyezi a kimagasló érték jutalmazásának. A tehetségtelenek uralmát akarja megvalósítani, még pedig állami segédlettel. Íme, oda jutottunk, hogy az álláshalmozás ellen folytatott küzdelemben már a művészeti munkahalmazt is támadják!

A másik szempont: szegényházi taggá avatja a művészt, elveszi szabadságát, mert hivatalnokot csinál belőle és ekképpen államosítja a művészetet: állami iparrá teszi. Mert hiszen az, aki csak félig-meddig érti, hogy mit jelent az üyen természetű állami beavatkozás a művészetbe, azt is sejtheti, hogy az ilyen mechanizált művészet, pláne ha a kiválóság elve helyett szociális szempontokra tekint, legfeljebb csak egy újabb állami iparüzemet jelentene.

A harmadik szempont: amíg az állam minden vonalon nem helyezkedik arra az álláspontra, hogy mindenkit köteles eltartani, a fizetéses művészkataszter sem valósítható meg. Éppen így jöhetnének majd az orvosok, az írók, a zenészek, egyszóval mindazok, akik szabad pályán működnek. Egy-kettőre benne ülnék tehát a falanszter olyan rendszerében, amilyenre még az orosz szovjet sem gondolt.

De különben is hol van ma Magyarországon 800 olyan képzőművész, akinek művészetére a közösségnek okvetlenül szüksége volna? Legoptimistább számítással még csak százat sem tudnék felsorolni! Az egész tervezet így nem egyéb, mint ama naiv sóvárgásnak egyik ötlete, amelynek ma annyi híve van közöttünk: tartassuk el magunkat minden verseny, minden küzdelem, minden kockázat nélkül az állammal, mert a fizetést könnyű kiülni, a kereset pedig nehéz és bizonytalan.

Tisztában vagyok azzal, hogy szavaim igen sok magánérdeket érintenek és mégis hangsúlyoznom kell, hogy a művészet ügye maga-

san felette áll az egyéni érdekeknek. Ezekért a művészet éltető elemét, a szabadságot, a versenyt, a kiválóság uralmát nem szabad kockáztatni. S ha készül is kataszter a magyar művészeti viszonyokról, annak más célja nem lehet, mint az, hogy közigazgatásunk pontos adatokkal rendelkezék azokról, akiket intenzívebb képzőművészeti politika szolgálatába akar állítani. Hogy miképpen tegye ezt, ezúttal nem fejtegethetem, csak alapelvét próbálom egy mondatba rögzíteni: az állam művészeti politikájának célja az, hogy a legjobb magyar művészet kialakulásáért küzdjön. Ennek pedig az állami művészeti szegényház nem eszköze, hanem akadályozója volna.

A márkázás első pillanatra talán tetszetős ötlet. Egyaránt akarja védeni a jó művészt és a tapasztalatlanul vásárolókat a kontárok és csalók ellen. A legutóbbi években ugyanis fölötté elszaporodott a zugműkereskedelem, amely különösen a vidékre vetette ki hálóját. A márkázás ennek megfékezésére szolgálna és azt jelenti, hogy egy mindenképpen hozzáértő, persze ismét állami hatóság márkával, azaz bizonylattal lássa el az eléje terjesztett és eladásra szánt műtárgyakat, amivel egyrészt azt tanúsítaná, hogy a tárgy valóban attól van, akinek tulajdonítják, másrészt pedig azt, hogy a tárgy megvásárlásra érdemes, valóban művészi alkotás. Mert — így érvelnek a márkázás hívei — ha az állam a kivitel tisztessége érdekében élelmiszereket márkáz, mennyivel inkább kötelessége, hogy a jó művészetet és a vásárlókat védelmezze. Ez az ötlet, ha megvalósítható volna, valóban jelentene némi segítséget, bár nehéz elképzelni, hogy az ízléstelen valakinek ízlést is adna.

De a legnagyobb baj ott van, hogy a márkázás sem valósítható meg. Még technikai szempontokból sem. Mert olyan közigazgatási apparátust kíván és olyan forgalmat korlátozó intézkedéseket, hogy fölötté megszorítaná amúgy is agyonterhelt közigazgatásunk költségeit. Bajos volna elképzelni, hogy ilyesmire az állam ma pénzzel rendelkezék, a terheket át kellene hárítani a vásárlóra. Tehát megdrágulnának a műtárgyak és így ismét vígan virágoznék a rejtett kereskedelem, hacsak olyan végletekig kiépített szervezetet nem létesítenénk, mint a dohánymonopólium, mely mellett mégis ott bujkál a titkos cigarettagyártás jövedelmező ipara. Előrelátható tehát, hogy igen sokan boldogan iparkodnának kijátszani a művészeti fináncot is.

Ám tegyük fel, hogy a márkázás technikailag megvalósítható volna. Még mindig útjában állana az utolsó és legdöntőbb akadály, amely teljesen leküzdhetetlen: szellemi ügyekben a márkázás meg nem valósítható. Márkázni csak azt lehet becsületesen és felelősséggel is, amit súly, hossz mértékkel vagy anyagelemzéssel lemérni lehet. De szellemi értéket ki tud lemérni kétségtelenül? Alakuljon egy állami hivatal, részben művészekből és ez adjon bizonyítványt az elébe terjesztett tárgyakról? Két eset lehetséges: vagy fölötté szigorúan jár el és ekkor nagyon kevés ajánlható tárgy marad, vagy pedig toleráns lesz, amidőn mindenféle értéktelen holmit is ellát az igazi művészet bélyegzőjével. Szigorú eljárásra pedig semmi remény sincsen, csak ott, ahol ellenkező irányok vagy klikkek elleni küzdelem esete forog fenn. De felvetődött az a gondolat is, hogy klasszifikálni kellene a márkázott

tárgyakat. Első, második és harmadik osztályt megállapítani. Hogy ez mennyire lehetetlen, azt nem kell magyarázgatnom, hiszen ki tűmé el a bizottsági tanár uraktól az elégséges osztályzatot?

Aztán ki biztosítana arról, hogy ez a márkázást rendszer nem korlátozná-e a művészet szabadságát és különösen hogy nem nyomná-e el az egyéniségek és újabb irányzatok ama szabad megnyilvánulásait, amelyek nélkül a művészet egészséges továbbfejlődése el sem képzelhető? Továbbá milyen haragnak tenné ki magát az állam a márkázás tévedései esetén, ha kiderülne, hogy egy kép mégsem Paál Lászlótól való s ha silány holmin volna olvasható a művészi megjelölés? Végső eredményben a márkázó állami szerv olyan helyzetbe jutna, mint állandóan támadott nagy művészi egyesülések zsúrije! Haragos tiltakozások és gúnykacaj középpontjában állana.

A kontárok, csalók és árusaik ellen csak egy védekezés van: a képzőművészeti hozzáértés fejlesztése. Egy bizonyos, bár szűk határig a hamisítások és félrevezetések drákói megbüntetésével és a zugkereskedelem közigazgatási megrendszabályozásával is lehet némi eredményt elérni. De igazi védelmet bárkinek is csak az nyújthat, ha a mázolás meg tudja különböztetni a képtől.

Ezt elérni ideális, bár igen nehezen elérhető célja a jól vezetett állami képzőművészeti politikának, amelyre e téren igen nagy hivatás vár. A gyógyulásnak ilyen útja azonban hosszú lesz: képzőművészeti kultúrát terjeszteni, különösen ma, nem könnyű feladat. De amiképpen az igazi író nem lehet másképpen védeni a krajcáros szemét, az igazi zenét a gassenhauerek vagy „dalköltészet“ ellen, mint az ízlés nemesítésével, azonképpen a képzőművészet megvédésének is csak egy hatásos módja van: a kultúra terjesztése.

FARKAS ZOLTÁN